॥ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

શ્રી ગુજરાત ન્યુતન નાટક સમાજ

મેવાડની મુર્તી યાને સ્વદેશભકત

અનુપ.

નાટકના ગાયનો

રચી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

મોહનલાલ ગોકળદાસ યુવાન.

હાલ મુ. ગોવીંદ ભુવન થીએટર—ભરૂચ.

આવૃત્તિ ૧ લી. પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૭૫) કીંમત ૦—૨—૦ (સને ૧૯૧૯

આ પુસ્તક સુરત લીમડાચોકમાં આવેલા "દેશી મિત્ર"
પ્રેસમાં મગનલાલ વનમાળીદાસે છાપ્યું છે.

સ્વદેશભક્ત અનુપ નાટકના મુખ્ય પાત્રોના નામ.

પુરૂષ વર્ગ.

હેમુ ... ...સત્તા અને વેશ્યાના લોભે વટલાઇ ગયેલો એક શુરવીર લડવૈયો અને સીકંદર શાહનો રાજયતીની કુશળ મુખ્ય સેનાપતી.

અનુપસીંહ ... ...હેમુનો આશ્રીત એક યુવાન રાજપુત લડવૈયો પાછળથી દેશભક્ત થઇ રાજપુત કન્યા કાન્તાનો સ્વામી.

જયશ્રી ... .રાણા ઉદયસીંહનો ભાયાત ચંદાવતનો કુમાર અને લત્તાનો સ્વામી.

ઉદયસીંહ ... ...મેવાડનો ધર્મ ધુરંધર રાણો.

બાકેખાં... ... ...હેમુનો મુખ્ય જમાદાર પાછળથી રસીકાપર આશક થઇ મહોબતમાં ફસેલો મજુર.

બટાઉ ... ...બાકેખાંનનો હાથ નીચેનો એડીકાંગ રસીકાના ફંદામાં ફસેલ ફોગટીઓ.

રામાનુજ ... ...દેશ ભકત સન્યાસી.

સ્ત્રી વર્ગ.

કાન્તાકુમારી—રાણાની મોટી પુત્રી અનુપસીંહની પત્ની

લત્તાકુમારી—રાણાની નાની કુંવરી જયશ્રીની પત્ની.

ઈલા સુંદરી—રાણાના મરહુમ પ્રધાન માધવસીંહની પુત્રી મેવાડ ભુમીનું ગવરવ સાચવનાર સ્વદેશ વીરબાળા

રસીકા—કાન્તાની સખી તથા જાસુસી માટે બાંકેખાં અને બટાઉને ફસાવનાર.

આ સીવાય દાનેખાં દરબારીઓ સરદારો સીપાઇઓ સખીઓ વારંગનાઓ સ્વદેશ માટે લડતારા લડવૈયાઓ વીગેરે વીગેરે

સ્થળ—મેવાડ અને તેની આજુબાજુના પ્રદેશ.

સ્વદેશભક્ત અનુપ નાટકના ખેલનો સારાંસ.

મેવાડના રાણા ઉદયસીંહની પ્રધાન પુત્રી ઇલાસુંદરી તેની ઉપર તાતારના શાહ સીકંદરનો સેનાપતી હેમુ આશક પડે છે અને ચીતોડ ઉપર ઘેરો ઘાલી બગીચામાંથી ઇલાસુંદરીનું હરણ કરે છે ત્યાર બાદ દેશની લાગણી ધરાવનાર રાજપુતોના ગુરૂ મહાત્મા રામાનુંજ હેમુને સમજાવે છે હેમુ ઘેરો ઉઠાવવાની ના કહે છે આખરે કંટાળી મહાત્મા રામાનુંજ હેમુના વીર યોદ્ધા અનુપસીંહને રાણાના પક્ષમાં જવા અને સ્વદેશ સેવા કરવા બોધ કરે છે અનુપસીંહ હેમુનો પક્ષ તજી રાણાની મદદે જાય છે રાણાની મોટી પુત્રી કાન્તા અનુપને અંતરનો પ્રેમ ચ્હાય છે રાણાનો વિચાર પ્રધાન પુત્ર જયશ્રી સાથે લગ્ન કરવાનો છે અનુપ તથા કાન્તાનો ગુપ્ત પ્રેમ જયશ્રીને જાહેર થતાં જયશ્રી ઉશ્કેરાય છે પરંતુ અનુપ સહાયતા માટે આવ્યો સમજી દેશના ઉદ્ધાર માટે જયશ્રી અનુપ સાથે મીત્રતા બાંધી કાન્તાના અનુપ સાથે લગ્ન કરી આપવા સમજાવે છે કાન્તા તથા અનુપના લગ્ન કાન્તાની દાસી રસીકા નાયકાના વેશમાં હેમુની છાવણીમાં જાસુસ તરીકે જાય છે અને હેમુના સરદાર બાંકેખા તથા બટાઉ પાસેથી છુપી બાતમી લાવે છે અનુપની લડાઇની તૈયારી દેવીના મંદીરમાં રાજપુતો સાથે અનુપ પુજનમાં હતો; ત્યાંથી લાગ સાધી

હેમુ કેદ કદી લઇ જાય છે રાણાની નાની પુત્રી લત્તા જયશ્રીને ચ્હાય છે જયશ્રી ઓીના પ્રેમને ધીક્કારે છે ઇલા હેમુના પ્યારને ધીક્કારે છે જયશ્રી હેમુને છોડાવવા છાવણીમાં જાય છે લત્તા પુરૂષ વેશમાં તેની સાથે જાય છે કેદખાનામાં ઇલાની મદદથી અનુપને નસાડી જયશ્રી હેમુને મારવા જાય છે હેમુ ગભરાઇ જાય છે જયશ્રી તેને જીવતો છોડી મુકે છે કાન્તા અનુપ પાછળ દીવાની થાય છે પોતાના બાળકને પણ જંગલમાં વીસરી જાય છે હેમુના સીપાઇઓને તે હાથ લાગે છે હેમુ કાન્તા અનુપ પાછળ દીવાની થાય છે પોતાના બાળકને પણ જંગલમાં વીસરી જાય છે હેમુના સીપાઇઓને તે હાથ લાગે છે હેમુ પાસે લઇ જતાં જયશ્રી ઓળખી જાય છે હેમુ પાસે માગણી કરે છે હેમુ ઇન્કાર કરે છે જયશ્રી લડાઇ કરી બાળકને લઇ જાય છે અનુપ નાસી જવાથી હેમુ ગભરાઇ ખીણમાં સંતાઇ જાય છે ત્યાં રામાનુજ તથા અનુપ ઇલા રાજપુતોને લઇ પકડે છે અને રાણા તેને જીવતદાન આપે છે સ્વદેશ ખાતર ઇલા સન્યાસ ધારણ કરે છે અને અનુપ દેશભક્ત તરીકે મનાય છે આખર સત્યનો વીજય.

સ્વદેશભક્ત અનુપ નાટકના ગાયનો.

મંગળાચરણ.

ધ્યાની, સાની, તેરો શરણુ પ્રભુ
ઘટ ઘટ વ્યાપક આપ વિમળ વીભુ–ધ્યાની.
સચળ અજળ અજર અમર સ્વામી
વિપત વિકટ સૌ દુર નીકટ નામી–ધ્યાની.
શ્રષ્ટી સરજનહાર પાળક જળ સ્થળે વ્યાપી રહ્યા
છે નામ જગ મુખે ઘણાં સૌ કાન્ત રૂપ આપ ધર્યા
દેખે છે દુનિયાં નવ નવા રંગે જળે સ્થળ સંચર્યા
દાતા જગ જય વીખ્યાતા...........ધ્યાની.

નટીઓ— (૧)

સત્ય શીયળ સંસાર મહી સજની પાળે એને–
ભવ મંડળમાં દુઃખ પડે દુર બુદ્ધી છે જેને–
શીયળ વૃતીના શુભ ગુણ શ્રંગાર સજ્યા તેને
દેશ ભક્તિમાં દેહ પશેવે દુઃખ પછી શેને
ધર્મ તણી નીજ ટેક ધરીને તન અરપ્યું જે બહેને
પતી પુજન પરમાર્થ ધારી દુર કરો બેને

દેવ— ૨

લાખો શીતનત હીકમત ધારી જુલ્મી જાંસા દીલપર ધારી
ફંદા પાંસા પુરા પાસા હઉં સીંહ સીકંદર સંહારી
સૌ સૃષ્ટીમાં શીકારી ફરેબ મુજ જાણ્યો
નીરમાલ્ય નેહ ન્યાયી આ દીલ પરથી લાગ્યો

શુરવીરોની શાહી લેવા હવે હું જાગ્યો
હરદમ પોબાર હવે મારા બહાદુર બનાવું નોધારા
શસ્ત્રો ધારી દઉં સંહારી દુનીયા સર્વે અધીકારી

હેમુ— ૩

બસ જાવું બસ જાવું જે ધાર્યું છે કામ
શીરે નડે સૌ વીઘ્ન તમામ
લાવી પ્રીયા પીગો પ્રેમનો જામ ધારીને હામ
પુરો દમામ પ્યારી વીના અન્ન પાણી હરામ
ઘેલા અરે દીલ લાગી અતિ શુદ્ધિ ગઇ ધીર સેજ નથી
થાઉં પ્રેમદાનો પ્યારો પતિ વ્હાલીનું નામ
દીલે આરામ દવેશ કરે છો દુનીયા તમામ

કાન્તા સખીયો— ૪

અકળાઓ અલી જો લુંટાયે ન ગુલાબની કળી........અ
ભાગ્ય વેલ ગઇ મળી રીદ્ધી સીદ્ધી સૌ ફળી
આશ દુધ માંહી ભળી ફતેહ શંકરા રહાય થઇ વિશ્વંભરા...અ

રામાનુજ— (૫)

મતલબની મનવાર છે દુનીયા મતલબની
સ્વાર્થ શઠ સહુ દેહ પરે છે લોભ લક્ષ દુર બુદ્ધિ ઠરે છે
સત્ય તણું હથીઆર તજે પણ......
કઉતક કેર ધરોધર વ્યાપ્યો વિષ્યા અંધ થઇ મદ સ્થાપ્યો
કોપ કરે કીરતાર ખરે પણ.....
કળકળતા કંઇ કોડ ગરીબો હુંપદ ધારે ભસે તમારી બહુ
લેશ નહીં દરકાર અરે હાં......

અનુપ— (૬)

થશે શાન્ત મન મારૂ જ્યારે મળશે એ દીલજાન
કારી ઘાવ કરી અંતરમાં ફેંક્યું પ્રેમ મન બાણુ
ઓ પ્યારી દીલજાન તન મન ધન કુરબાન
કોમળ લાલ ગુલાબ પર રાજ તાજ કુરબાન

ઈલા— (૭)

મોરી વ્હાર કરો ભગવાન મુજ નીચ કરે હેરાન
કષ્ટ સંસારે હું દુઃખણી આશ નથી કાંઇ પંખીણીને
ઇશ ધરો કાંઇ ધ્યાન.........મુજને

રામાનુજ— ૮

ધીર ધરી રહે બાળા દુઃખ દુર જશે (૨)
ગ્રહ રોઢું તારા ખળ દળ કેરો લય થશે—ધીર૦

સાખી

શાન્તિ સદા દીલધાર શાણી સત્ય તરતું આવશે
લય પાપનો થાશે સદા શતરૂ કદી નહી ફાવશે
નીજ ટેક નાથ નીભાવશે...........ધીર૦

રસીકા— ૯

નજરીયાં યારને ખુબ મીલાઇ બીન ગુન્હે બીન મોતે જલાઇ—નજ૦
અમરીશ છુટી જાનલે કહે કે પીલાઇ ઝેરકી પ્યાલી........નજ૦

સાખી

દીલારામ જો નહી મીલા દીલકો કયા આરામ
જીનેસે મરના ભલા જીસ્સે હો બીશ્રામ
કીસે કહુ મોરે કરમકી કહાનીરે મીલેના કોઇ સેલાની—નજ૦

આ. બ. ૨.— ૧૦

હેજી જરા ધીરે ચલો દીલજાન, જાની હમ તો હુબે હે તોપે કુરબાન
દીયો એક બોસા સબોસા શીરાન
ચલો ખાઓ એ નાકેકી હોટલ મેં નાન
નાહી છેડો હમે મોરી જાન પકલ કયું દુભાતે તુમી
જીસ્સે કરતે મહોબત ઉસ્કો હમેશાં નીભાતે હમી
યું હાં.
આવો ખાવો કોરમાં કલીયા ચાંપ મટન ઓર બીરયાની
કબાબ ઓર કટલેસ મુતન્ન જન ભેજા ગુરદા બાકરખાની
ધસ્તુ પીસ્તુ ખીમા ખારા ગોસ્ત બના હય બરસાની
પોટવાઇન ચંપા મોસંબી પીનેમેં બસ લાસાની
કયું..........હાં.........હેજી.

કાન્તા— ૧૧

સ્નેહીના રસ્તે જે સ્નેહી સ્નેહ ચઢતાં નહી દુઃખ મહા હૃદયે ધરતાં
અંબુજ સ્નેહમાં અલી પડે છે
ચકોર પક્ષીને ચંદ્ર નડે છે
તેવી એ સ્નેહીની રીત રસીલા સુરીલા તે સ્નેહે જાણે છબીલા
સ્નેહી સ્નેહ માટે હોમી જાનને દેતા.....સ્નેહી

અનુપ-કાન્તા— ૧૨

અડશો નહીં અલબેલડા દુર ઘેલડા જાવો પ્રીતમ છેલડા...
આવોજી આવો નહીં તલસાવો
પ્રીતી તણો રસ પાવો ને પાવો
જાવો જાવો દુર છેલડા દુર ઘેલડા—જાવો

પાળવ મારો મુકો હું અરી
રમણી રસીલી આવોને પ્યારી
છેટા જાવોને રસ ખેલડા દુર ખેલડા—જાવો

રસીકા— ૧૩

સાવરીયા તોરે લગનમેં (૨)
લોક મુવે બદનામ કરત હે
કાહે તેરા લુંટારે-જોબન તેરા લુંટારે—સાવરીયા
બાટે ઘાટે મોહે રોજ સતાતે
કાહે તેરા લુંટારે-જોબન તેરા લુંટાર—સાવરીયા
ચશ્મે ફૈયાજસે કુછ હમકો ઇસારા હોવે
નામહો આપકા ઔર કામ હમારા હોવે—સાવરીયા

કાન્તા— ૧૪

સુખ સતીને આ સૃષ્ટીમાં
વાલમ વ્હાલા સદાયે દ્રષ્ટીમાં
સુખ સૃષ્ટીનો......એ પાર—સુખ

અનુપ કાન્તા— ૧૫

વીજય વરો યુદ્ધમાં જાઓ સુખે પ્યારા
કીરતાર કષ્ટો કાપશે વેગે વળો મારા
સમ ગૃહ આ સુખ મંડળનો વિજય થાઓ
સંત તેનું સુખ આપે પ્રભુ કુસંપ જાઓ
દેશ તણા હીત કાર્યો પડો રણ આર્ય તણું હીત કરવાને
સત્યાગૃહ શાન્તિ વરવાને..............સમગૃહ૦

અંક બીજો.

રસીકા બાકેખાં— ૧૬

તેરેપે યાર દીવાના દીલડા

પ્યારા પ્યારા પ્યારારે યાર દીવાના દીલડા—તેરે૦

લાંબે કીતાબ મયને ફંદ કે દેખા ન દેખા ચશ્મસેં

ન્યારા ન્યારા ન્યારારે એ દીવાના દીલડા—તેરે૦

શીવા ઉલ્ફતમે ઔર નસીબે દીલસેં

ન્યારા ન્યારા ન્યારારે ઓ દીવાના દીલડા—તેરે૦

લતા— ૧૭

ઝુલે મારા જોબનનો બાગ બલીહાર-ઝુલે.

આવો મારા બુલબુલ લાલ લટકાળા આવો (૨)

ખીલી કળી જો ફુલી ફાલી છે ફાંકડી

લચકાઇ કમળ જો નાચે આંખડી કે છાતડી

પલ જાયે પસ્તાયે પસ્તાવો પુરા પ્યારા—ઝુલે.

લતા-જયશ્રી— ૧૮

જાઓ છેટા ધુતારા મને ના સતાવો

શાણી સલુણી જવા દયો

ઉં હું

જાવા દયો

ચોરી ચેતુર ચીત્ત ચાલ્યા રસીલા

શાણી હવે હાં રહેવાદો

ઉં હું

જાવા દયો—જાઓ.

શરમાવો સુંદીર શીદ રહો છેટા હવે પ્યારા

લજાઓ લોક દેખતા ન થાઓ નોધારા—જાઓ.

કાન્તા— ૧૯

જઇને કયાં શોધુ કયાં મળે મારો નાથ
હું હાથ જોડી માગુ ઇશ કયાં છે મારો નાથ—જઇને
ધીરજ હવે શી રીતે ધારૂ
પતી વીના સર્વે લાગે અકારૂ
વીયોગે તનડામાં લાગી લાય
સાય થાવો જગરાય
કયાં મલાય કયાં મલાય કયાં છે રાય

સાખી

વારી વીન મીનની દશા ચદ્ર વીના જેમ રેન
શીયળ વતી સતીને સદા નહીં સ્વામી દર્શ વીન ચેન—હું

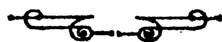
બાકેખાં— ૨૦

દીલજાન મીલી ઉમેદ ફલી ગુલશન પરી
મય હું હુંશીઆર
અબદુલ્હા બનુંગા શાદી કરૂંગા મજે લુટુંગા
શબગસ ચડુંગા સેરા પેનુંગા અહાહાહાહા

અનુપ— ૨૧

અમે તન મન લુંટાવીશું અમારા દેશને માટે
શીરે સંકટ ઉઠાવીશું અમારા દેશને માટે
રખડતા રાન વેરાનો બચાવા માતૃ ભુમીને
ફરીશું વસ્ત્ર પણ ભીને અમારા દેશને માટે
ભલે ભુખો અને દુઃખો ઉપાડી હક મીલાવીશું
ખુશીથી ઝેર પણ પીશું અમારા દેશને માટે
સહીશું ક્રોડ સંકટમાં સુખો સંસાર ત્યાગીને
ભરીશું ભીખ માંગીને અમારા દેશને માટે

અંક ત્રીજો.

અનુપ— ૨૨

જગમાં મીત્ર ખરે અમુલખ છે—જગમાં
માત તાત કે પાસ પ્રીયાની વાત ન થાય જરી જરી
સુખ દુઃખ વાત કોને કહેવાય મીત્ર વીના હાય મન મુંઝાય
હૃદય ભાર હલકો ન થાય જગમાં મીત્ર ખરે અમુલખ છે—જગ

ઈલા— ૨૩

માયા મુકી દે મોહીની......
મન મમતામાં મીથ્યા મરે—માયા.
જંજાળમાં ઝંપલાઇને કામ ભુંડા તું કરે—માયા.
વીશ્વંભરે વીસારી મુકી ધર્મ દયા ન્યાય ચુકી
લાલચમાં લપડાઇને પાપ પગલા તું ભરે—માયા.

લતા— ૨૪

પીયુ જાગી જુવો વીતી ગઇ મધ્ય રાત
વીજ ઝબુકે મોરલા ટહુકે
વરસે વળી વેરસાદ—પીયુ.
દશ દશા અંધાર વીતે ન કાળ રાત
બીતી બાંગે ભરી બચાવો નાથ—પીયુ
સુવાડી સાથે

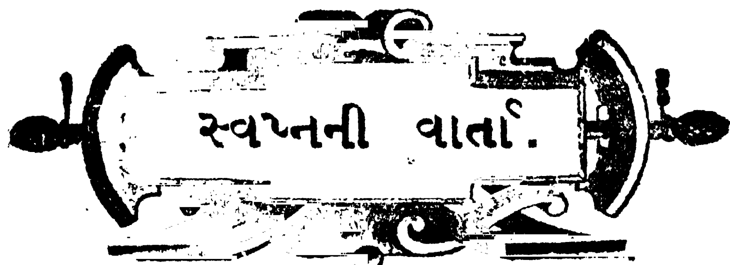
લત્તા જયસીંહ— ૨૫

અલબેલડા જો જો ભુલો નહી છેલડા
જાણું ચાલાકી તો હું જો મુજને છેતરો
જાણજો જરૂર ભુલ ખવરાવું તો ખરી—અલબેલડા

ગોરી ગુમાન કરી શાને ફુલાય છે ?
જો કદી કરગઈ રાખું સાથમાં સદાયે
વચન નાથજી નીભાવજો આપ્યું મુજને—અલબેલડા

આ. બ. હી. ડી.— ૨૬

દીયા દગા તુંને દીલદાર દીલબર દીલબર દીલદાર દીલબર દીલદાર
તકદીરકી તાસ્તર હેય મેરે યાર ન હો હેરાન નહો હેરાન નહો હેરાન
જોડી મીલી કયા મઝેદાર પરવર દીગાર પરવર દીગાર શુક્ર પરવર દીગાર
કીસ્મતકે જોરસે મીલી તુટી પુરાની ખાટ
ચલ મુવે નીગોદે નકતે બુલકા મેલા ધાક
ચુડેલકી ચચાની તું તુટી બોટલકા કાગ
શેતાનકી હય ખાલા તું મય કાટુ તેરી નાક—દીયા૦

૨૭

જાવ અડશો નહીં અનાડી છેલા
હું હારી તમારાથી રહો ઘેલા—જાવ૦
રસીલી રમતીની બલીહારી ભેટું હું ભાવથી આવો મધુરી
આ શી ટેવ તમારી છેલા
છણુકાઇ છબીલી કયાં નાસો છેટા—હું હારી

—સમાપ્ત.—

જાહેર ખબર.

નીચે જણાવેલા નાટકોના ઓપેરા શ્રી ગુજરાત ન્યુતન નાટક સમાજનો જ્યાં મુકામ હશે ત્યાંથી અગર લેખક મોહનલાલ ગોકલદાસ સુવાન પાસેથી રોકડી કીંમતે મળી શકશે.

ખુની યજમાન	૦—૨—૦
નિર્દયનીરો યાને ધર્મીગુનેહગાર	૦—૨—૦
કાલો નાગ	૦—૨—૦
ઘમંડી કલહ યાને નિર્મળગંગા	૦—૨—૦
વીસમી સદી	૦—૨—૦
પાશાણની પ્રતિમા	૦—૨—૦
મેવાડની મૂર્તિ	૦—૨—૦
વિશ્વાસઘાત	૦—૨—૦

(હવે પછી બહાર પડનાર ખેલો)

લુહાણા ભકત જલારામ—ભકતરાજ મણીધ્વજ દ્રોપદી હરણ—વીર કારાંયલ—અનંગ શત્રુ અને લોખંડની બેડી યાને અદાયે ફર્જ ઉર્દુ જબાનમાં બહાર પડશે.